

УДК 821.82-6

Олена ДЕНИСЕНКО,

аспірант, викладач кафедри філології
(Харківський національний автомобільно-дорожній університет)

АДРЕСАТНО-РЕЦЕПТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА

У статті проаналізовано вплив адресатно-рецептивної спрямованості на стиль листування Ю. Шевельова з О. Горбачем, І. Муромцевим, О. Забужко, О. Соловей та іншими. Аналізований матеріал висвітлює особистість Ю. Шевельова та його адресатів, духовну та інтелектуальну близькість реципієнтів, події професійного й особистого життя, особистісні якості учасників епістолярного процесу. У статті класифіковано листи відповідно до величини присутності в них образу автора. Введення в науковий обіг зазначеного матеріалу сприятиме поглибленню подальших досліджень.

Ключові слова: епістолярій, адресат, лист

У сучасному українському літературознавстві значно посилилась увага до епістолярного жанру. Не в останню чергу це спричинено удоступненням епістолярної спадщини українських письменників та діячів культури, адже поживилося укладання та наукове коментування, видання для широкого загалу матеріалів державних та приватних архівів. Епістолярний жанр посідає важливе місце й у творчості Юрія Шевельова (1908 – 2002) – літературознавця, мовознавця, культуролога, мемуариста, чільної фігури в українській гуманістиці ХХ ст. Приступні нам архівні матеріали – листування Юрія Шевельова з Оксаною Соловей (1919–2004), званою перекладачкою й письменницею, добрим другом, щирим порадиником, співвітчизницею Юрія Шевельова, – дозволяють розширити уявлення про видатного українця та період його творчої і наукової діяльності від 1940-х років і до кінця ХХ ст. У жодній із досі опублікованих розвідок про життя та творчість Ю. Шевельова не було досліджено грані його різнопланової особистості, як це дозволяє вивчення його листів. Епістолярій дає підстави для широких наукових узагальнень з огляду на кілька обставин: по-перше, він охоплює чималий часовий проміжок; по-друге, зачіпає широке коло питань, зокрема й літературно-мистецьких; по-третє, є оригінальним і цікавим з погляду поезики (маска наратора, поезійні вкраплення, мистецькі ілюстрації, багатство риторичних прийомів).

Листування – жанр діалогічний, тож при дослідженні письменницького епістолярію необхідно враховувати адресатно-рецептивний аспект, під яким ми розуміємо складну систему взаємовпливів адресата й адресанта, залежність тональності листа від контексту написання, усвідомлення автором конкретного образу читача, концентрування на його смаках та уподобаннях. Ю. Шевельов, досліджуючи листи П. Куліша, зазначає: «...якщо розглядати лист як літературний жанр, – а таким він, напевне, є під пером літератора, то одна з головних відмінностей його є та,

що він адресований до конкретної і знаної особи» [8, с. 63], у той час як художній твір орієнтується на збірний образ читача, абстрактну цільову аудиторію, авторське уявлення про яку може кардинально відрізнятись від реальності. На думку Г. Мазохи, «письменницькі кореспонденції, з одного боку, ніби стягують в єдиний естетичний і етичний вузол проблеми літературної творчості, а з іншого – є яскравою ілюстрацією не тільки дружніх, а й творчих стосунків із респондентами, свідченням світоглядного взаємопритягання і відсторонення» [7, с. 3].

Ю. Шевельов стверджував, що лист дає можливість досягнути глибше образи як автора, так і особи, до якої він звертається. Попри суб'єктивність образу, який несе на собі відбиток оцінного судження, спроба «класифікувати листи різних авторів відповідно до величини присутності в них образу автора» [9, с. 63] видається слушною. Так само можна спробувати класифікувати листи одного автора до різних осіб. Як зауважує Г. Мазоха, «в епістолярній літературі завжди наявна подвійна перспектива і подвійна спрямованість розповіді й рецепції. Але якщо щоденники та записні книжки можуть спочатку і не призначатися для широкого загалу, хоч і в цьому випадку обов'язково відбувається внутрішнє роздвоєння особистості митця на того, хто творить, і того, хто сприймає діалог із самим собою, то у листах орієнтація на адресата постійна. Присутність дописувача перетворює кореспонденцію як форму монологу в діалог. Автор розповідає про себе, про особисті почуття й думки, події власного життя, але іншому і для іншого. Через те в листах, як у мемуарах та автобіографічних творах, відбувається створення образів автора й реальних осіб, про які йдеться в епістолі» [7]. «Міцна рука автора» листа подає образ конкретної особи, хоч і суб'єктивно усвідомлений і оприявленний крізь призму емоційного переживання ситуації «я / інший». Образ адресата так само вписаний у текст, як і образ автора.

У спогадах Р. Корогодського зазначено, що саме Ю. Шевельов спрямував його студії «у бік синтетичного поєднання творчості й біографії на основі архівних документів» [5, с. 359]. Важливою видається й така думка: «В інтимному листуванні постають їхні [Довженка, Зерова, Петрова, над біографіями яких працював Р. Корогодський. – О. Д.] автопортрети, ми довідуємося, як по-різному, в різних обставинах проявлялися ті чи ті риси їхніх характерів, поглядів, смаків, психологічних та моральних настанов» [5, с. 359]. Приміром, листи Юрія Шевельова можна поділити на кілька груп за адресатно-рецептивною спрямованістю, причому більше не за образом читача, а за тією роллю, яку він обирає для себе.

Насамперед поділ проходить між листами до літературознавців і письменників та до колег із мовознавчої сфери. Епістолярний діалог із О. Горбачем, розпочатий 9 червня 1946 р. листом під псевдонімом Ю. Ткачук, містив такі міркування: «Ви були чи не один принциповий лінгвіст, якщо не брати Сімовича. Ви єдиний дивилися на мовознавство не як на спосіб зробити кар'єру, а жили й цікавилися ним. Цього не можна сказати про всіх решту мовознавців, з якими доводилося зустрічатися тут:

Рудницький, Ковальов, Лев, Кисілевський... Всі вони могли б бути з таким же успіхом і фізиками, і астрономами...» [2, с. 31]. Із властивою йому іронічністю Ю. Шевельов виносить присуд українським мовознавцям. Варто зазначити, що того ж таки 1946 року, на початку, Ю. Шевельов розпачливо писав О. Соловей: «У мене поламалося не менше, ніж у Вас. Я вже ніколи не буду тим, чим хотів і міг би бути, – ученим мовознавцем. Не напишу тих трактатів, що мав би написати. Я помітно для себе декваліфікуюся і стаю редактором мови або щось таке. Це дуже добре читати, але це було не легко усвідомлювати» [26.2.1946]. Трохи пізніше, 16 лютого 1949 року, Юрій Шевельов писав із Мюнхена Оксані Лятуринській: «Кожна людина має свою пристрасть. Я вроджений філолог. У роки, коли була не можлива наукова праця, я з ентузіазмом віддався побічній діяльності – проблемам літератури і духовности взагалі. Не хочу здаватися малахійським реформатором або просто самозакоханим, але думаю, що мої ідеї були б корисні для українського суспільства чи бодай того пародійного уламку його, який зветься еміграцією» [6, с. 132].

У листуванні з О. Горбачем є чимало таких влучних і гострих думок, які показують не так емоційну настанову, як лінію аналітичності. Високі критерії, які висуває науковець до дослідницької, наукової діяльності примушували і його постійно змінюватися, шукати нових шляхів висловлення. Саме тому основні теми спілкування з О. Горбачем – справи видавничі, мовознавча наука (питання правопису, арготизмів, фонології, походження мов). Ставлячись до мовознавства як до справи життя, а не як до «гобі», Ю. Шевельов переносив своє серйозне ставлення і в листування. Це можна спостерегти на рівні побудови фраз, у доборі тем для листування.

Епістоли Ю. Шевельова-мовознавця засвідчують, що перед нами стриманий чоловік з аналітичним складом розуму, який не дозволяє собі спускатися до рівня буденщини, а воліє дотримуватися наукової парадигми. Щоправда, з часом Ю. Шевельов переходить у своєму епістолярному дискурсі на регістри більш емоційні, особистісніші.

Наприклад, у листуванні з харківським мовознавцем І. Муромцевим, із яким налагодилося спілкування в 1990-ті, Ю. Шевельов уже цілком дотримується дружніх розмов про принагідні новини з життя родини адресата, Харкова та Харківського університету, але повсякчас переходячи до мовознавчих питань: «За Вашу охоту писати про мій стиль могу бути тільки вдячний. Але сумніваюся, щоб він на таку увагу заслуговував. Чи Ви знаєте мою статтейку про „київську” й „харківську” школи в мовознавстві двадцятих років? Якщо я кудись належу, то до харківської» [1.06.1992], «У Києві в Інституті мовознавства сказали мені, що Академічного словника 20-30 років вони навіть не ба[чи]ли і не певні, чи він існував! Це в Інституті мовознавства! Що ж казати про інших!» [12.01.1993], «Те, що Ви пишете про українізацію, її успіхи й тіньові аспекти, як і все, що від Вас сюди доходить, – варіації на тему „з журбою радість обнялась”. Виглядає трохи на звичайну

кампанійщину, а вони приходять і проходять, лишаючи малий слід»¹ [28.09.1993].

У спілкуванні зі значно молодшими за віком Ю. Шевельов набуває образу вчителя. Як пише О. Забужко, «Тут нотабене: слів „учитель” і „учениця” ніколи не було вимовлено прямо ні ним, ні мною. Мені просто не стало б на таке духу – надто пам’ятаючи, як колись раз у розмові впала була згадка про спільного знайомого, котрий слухав у Ю. Ш. курс у Колумбійському університеті й відрекомендовувався на цій підставі „учнем Шевельова”, – Ю. Ш. тоді посміхнувся й спокійно сказав: „Я не вважаю його своїм учнем”, – мов пір’їну з піджака зняв... А я збентежилась так, наче самозванцем виставився не знайомий, а я сама. Якось відразу стало ясно, що і в стосунках „учитель – учень” (може, найдужче пошкоджених добою тоталітаризму), „для танго потрібні двоє” – як і в дружбі, в любові, в усяких взаєминах, котрі тому так і звуться, що – *взаємні*, творяться двома самостійними особистостями на рівні „Я – Ти”, і не можна без відома „другої сторони” бути чийось „учнем”, як не можна бути товаришем чи подружжям... І учнів, як і друзів чи коханих, ніколи не буває в житті багато» [3, с. 65].

Ю. Шевельов зізнався у листі до О. Гавриленка: «Мало є приємніших речей, ніж переливати себе в здібного іншого» [1, с. 186]. Попри досить великий перелік адресатів Ю. Шевельова, тільки з окремими особами він листується охоче й постійно. Варто зазначити, що дружнє листування, яке майже не стосується мовознавчої, літературознавчої або редакторської діяльності, збільшується за обсягом прямо пропорційно віку науковця. Адресатів не стає більше, але ті, до кого він звертається, отримують поради й підтримку знаного науковця.

У листі до І. Муромцева Ю. Шевельов запитує: «Хто це Даниленко, який „прописав” мене? Рецензія справляє добре враження, часом трохи „резвое”, але якщо воно молоде, то це не шкодить» [28.09.1993]. Згодом він знайомиться із А. Даниленком, який стає його добрим другом, більше того, саме А. Даниленко буде останнім, до кого він звернеться перед смертю. Цінуючи активність і незашореність молодих науковців, Ю. Шевельов всіляко підтримував їх. Щоправда, розумів Шевельов і те, що перед молодими науковцями за кордоном можуть відкритися перспективи набагато сприятливіші, ніж в Україні: «Він [Даниленко] тут лишив кілька прихильників і навіть, гадаю поклонників. Він здібний і з характером. Щасти, Боже. Виглядає, що незабаром повернеться. Щасти, Боже» [30 жовтня ‘98]. Підтримуючи ініціативи молодих науковців, Ю. Шевельов утверджував трансмісію культури, як каже О. Забужко, «через переємство „живим прикладом”, „сократичним навчительством”, через як завгодно тоненьку, аби лиш неперервну цівочку традиції, береженої й передаваної з покоління в покоління» [4, с. 35]. Кожен факт появи незаангажованої, цікавої

¹ Тут і далі – листи з особистого архіву І. Муромцева.

літературної критики, нових імен в літературознавстві, досліджень, які імпонували своєю оригінальністю, давав Ю. Шевельову сподівання на появу в українському світі нової матриці мислення: «На Вашого Шевченка [«Шевченків міф України» О. Забужко. – О. Д.] є тепер співкандидат або співлауреат (майбутній) Діброва у Сучності [«Сучасність». У середовищі 1980-90-х років усталилась така форма. – О. Д.], який був би й непоганий, хоч теж позачасовий, якби він трохи менше вправлявся в відмінюванні іменника Грабович. А втім у цьому ж числі Сучності є ще кілька зовсім добрих і цілющих речей. Я облизувався і на Максима Стріху (що воно таке?), і на Москальця, і на Павлюка. Се вже не для дітей. А Плющ мене просто потряс» [4, с. 176].

Ю. Шевельов з висоти свого досвіду намагається пояснити адресатам особливості часу, правила життя навіть тоді, коли самому це видається апріорі зрозумілим. Приміром, він пише до О. Гавриленка: «Люди і речі вмирають, це ніяке не відкриття. Але вони й живуть, якщо ними користуються. Вмирає слово, якого ми не вживаємо, мова, якою ми не говоримо, картини, на які не дивимося, будинки, де ми не живемо, вулиці, якими не ходимо. Бо джерело життя в нас самих і ніде інде. Для людини – життя суто людське. Звичайно, люди бувають різні, розумні й дурні, святі і підлі, красиві й потворні. Але кожна з них, цих людей, робимо ми, кожний собою і в собі. Це прості істини, але їх кожного разу відкриваєш заново для себе» [1, с. 184]. Повчальність, спроба поділитися своїм досвідом, відчуття того, що поколінняві матриці мислення не збігаються, визначають тон листів Ю.Шевельова до молодших за віком адресатів: «Не знаю, чи ясно я це кажу, не знаю, чи це – речі для Вас цікаві. Але те, що я Вам тепер пишу – воно десь збережеться, в якомусь закапелку Вашої душі, незалежно від того, чи Ви це запам'ятаєте, чи забудете...» [1, с. 184]. Водночас Ю.Шевельов не втрачав і своєї іронічності. Приміром, до О. Гавриленка він звертається: «Не забувайте свого американського „дядечка“, правда, на жаль, далеко не мільйонера» [1, с. 186].

Ю. Шевельов радо ділився тим новим, про що дізнавався і над чим працював. У цьому полягала його гранична відкритість новому: «...сидів над довгою статтею, а я пишу завжди запоем, не відриваючися. Василя Мову у нас мало знають, у школах не вивчають. А я думаю, що він один з найцікавіших у нас письменників другої половини минулого сторіччя. Родом він був з Кубані і там прожив майже ціле життя, тільки університетські роки в Харкові. Більшість його творів загинула, кому були вони цікаві на Кубанщині! А оце тепер знайдено рукопис невідомого його твору, і ми тут хочемо його видати. Так це довелося мені писати про цей твір і Василя Мову статтю. І він і був Вашим конкурентом на мій час і увагу. Тепер він і відпустив мене до Вас» [1, с. 188]. У листі цього періоду до І. Муромцева також бачимо розповідь про Василя Мову, про роботу над статтею. Захоплений новим для себе твором, у спробі заповнити лакуни української культурної історії, Ю. Шевельов намагався захопити цим і свої

адресатів. Для нього важливим було мати такого співрозмовника, який поділяв би його думки.

Варто зазначити, що рецептивно-адресатна спрямованість проявляється також і в тому тоні, якого набирали адресати Ю. Шевельова. Як зауважує О. Забужко, «ЮШ був для мене постаттю насамперед „інструментальною” – заповняв вакансію живого авторитета, історично санкціонуючої інстанції» [4, с. 12]. О. Гавриленко у передмові до листування із Ю. Шевельовим зазначає: «Його спокійна, виважена манера говорити, чіткість висловлювань, глибокі знання і водночас надзвичайна толерантність, готовність вислухати іншу точку зору приваблювали людей» [1, с. 186]. У листах ці риси оприявнювалися також надзвичайно яскраво.

Симптоматичним є, наприклад, листування із О. Забужко. Все воно побудоване на іронічності й намаганні не просто «перелити себе в здібного іншого», говорити «на езотеричному рівні», а здобутися на розуміння в новому поколінні, яке стає надзвичайно близьким своїм потягом до свободи. Шевельов говорить: «І я люблю насильство і опір, а не гармонію і податливість» [4, с. 224], щоправда в контексті небажання опановувати комп'ютер, але ж цілком вірно змальовуючи своє кредо в спілкуванні. Йому близькі люди, чий автопортрет у листах наближається до його образу. Він у листуванні вбачав справжню необхідність: «А тимчасом мені активно треба, щоб хтось розумний – Господи, як мало на світі розумних і яка безмежна панує глупота – щоб хтось, кажу я, розумний потішив мене і запобіг самовбивчим нахилам. Тому й пишу поза чергою – в інтересах самозбереження і простого самовживання» [4, с. 128]. О. Забужко імпонувала йому своєю іронічністю у сприйнятті дійсності. Принагідно зазначимо, що подібні міркування висловлює і Ю. Луцький, який говорить про неї так: «Вчора мав довшу розмову з ОЗ – вона трохи вар'ятка, але цікаво було з нею поговорити» [5, с. 274]. А пізніше: «...була у нас Оксана Забужко. Це треба б записати червоними літерами. Що за енергія! Баба, як грім – і то з розумом і розмахом» [5, с. 275]. І про листування: «Дуже милий лист від Оксани З. Як завжди, з великим гумором. Що за жінка! Я відписав доволі сентиментально й невдало. Хоч і вона, зблизька, не така, як в листах до мене» [5, с. 277].

Із О. Соловей листовне спілкування показує нам Ю. Шевельова як людину, уважно до дрібниць, людину, яка відчуває підтексти не тільки слів, а й дій. Так, після переїзду його на нове мешкання, він отримує від О. Соловей скатертину – своєрідний символ гостинності й домашнього затишку, і пише: «...дуже шкодую, що ніколи не вмів говорити речами, вибирати речі для цього, послати їх. Та це, мабуть, властивість жінок – або частини жінок, але нікого з чоловіків» [НЙорк, 19.9.54]. У листуванні з О. Соловей, як ні з ким іншим, постає чимало побутових дрібниць: «Шкарпеток вовняних, коли ця справа ще актуальна, по 50 марок, купіть дві пари, а коли це вже не актуально, то не побивайтеся – проживу і без них» [Мюнхен, 15.9.1946], – або розмов про здоров'я чи нездоров'я: «А до того,

кашляю, і нема тобі нікотрого повітря, щоб дихати, і кругом саме свинство» [Мюнхен, 15.9.1946].

Загалом же листування із О. Соловей по-справжньому вказує на близькі, теплі стосунки, довірливі й по-дружньому іронічні. Приміром, у 1944 р. Ю. Шевельов пише Оксані: «Не їдьте до Пляуену. Починаю листа з такого гостинного запрошення. Чому? Слухайте виклад причин і можливостей. (...) Нарешті третя причина (якщо перед тим були причини, бо причини й можливості в мене поплуталися, і взагалі логіки мінімум) та, що хазяйка моя стерва із стерв, дихати не дає, і якби побачила Вас, то або сама вмерла б, або мене б із хати вигнала» [Пляуен, 4.10.44]. Ю. Шевельов і робить комплімент, і водночас іронізує над тією життєвою ситуацією, в якій опинився, – на квартирі в незнайомих людей, які вимушені миритися із переселенцем і його матір'ю.

Наведемо ще один промовистий фрагмент: «...не писав я Вам не спроста, а з двох причин. Одна – офіційна: про Вас же мала бути розмова, чи бути Вам у Любені, чи ні. Ну, я собі й думаю: раз нічого не пишете, значить виїжджаєте, переїжджаєте, приїжджаєте. А мені ніколи страшно, бо ж Мірчукові кінчаю працю, працюю кожную можливу хвилину й дома, й на роботі. І нащо ото писати листа, коли він однаково повернеться. Це одна причина – внутрішньо-офіційна. А другий голос і каже: Все це ти собі брешеш, сидить вона в Любені (це про Вас так, – сказав би для популярности Чапля. Ні, він сказав би: це про Вас тобто) і нікуди не їде, а просто ти ледачий рудий собака і ледацюга неймовірний. Але сьогодні на роботі ти обов'язково напишеш. А на роботі одне за одним, час спливає, повертаєшся додому – і знову думка: та ж чого писати, може й справді виїхала (це обратно про Вас), хай спершу тобі напишуть. Отака суцільна комедія. А де ж дві причини? Та це ж вони і є: одна – Мірчук, а друга – свинство» [Пляуен, 16.XI.44]. Розгорнутий зачин листа вміщує в себе і актуальну інформацію про автора, і турботу про адресата. Бачимо тут також іронію над спільним знайомим – Василем Чаплею (Чапленком), який, до речі, неодноразово зринає в листах із іронічним підтекстом. Лист Ю. Шевельова цікавий своєю композиційною складністю, адже автор використовує риторичні фігури, нагнітання й подає «довгої мови короткий зміст» майже в анекдотичній формі. Попри складність періоду (а це все ще роки війни), лист більше наповнений оптимістичними нотами, намаганням викликати усмішку в читача. Варто зазначити, що це стосується не одиничного листа, а загалом листування з О. Соловей.

У листах Ю. Шевельова образ О. Соловей постає у своїй багатогранності: «О злее злаго хитрость женская, – так написано в одній старовинній рукописній книжці. І головне, що йде ця хитрість у жінок не від лукавого розуму, а від серця, від самої їхньої жіночої істоти. Так і Ви. Чим би лягалися, так вона хвалить, що от, мовляв, який добрий лист і взагалі такий я знаменитий і прочес... А сама знає, що цим дужче долече» [Пляуен, 7.12.44]; «„Життя зламано” – пишете Ви. Нічого подібного. Життя ламається

тільки смертю. Поза тим воно тільки гнеться й стелиться по землі. Але кожного разу воно може знов почати рости вгору під прямим кутом від стебла, що здається навіки вже плазуватиме по горизонталі. А „порожнє небо” теж можна заселити. Гол[о]вне – інерція. Панчішками її творять німкені, і виходить дуже добре. Не думаю, щоб Ви її створили собі панчішками» [Фюрт, 26.2.1946]. На перший план виходить активна, діяльна особистість, відмінність якої від інших усвідомлює автор листа. Ю. Шевельову імponує ця риса його візаві, в якій він намагається впізнати і себе. Він дає їй рецепти виживання у складних умовах, якими сам користувався. Убачаючи справжнє щастя тільки у творчій реалізації, Ю. Шевельов усіляко підтримує бажання адресата вивчати мови, займатися перекладами, редагуванням. Усвідомлюючи активну натуру адресатки, її прагнення будь-що «бути господарем у себе вдома», він і вказує, що інерція німкенів засновується на творенні домашнього затишку й підкоренні, у той час як для О. Соловей рятівною може бути тільки активна діяльність.

Р. Корогодський, намагаючись осмислити стосунки Ю. Шевельова та О. Соловей, зазначає: «Внутрішню свободу людині дано, щоб вона могла розібратися в собі сповна, щоб жадні здібності, зацікавлення не залишилися приспаними. Інтелектуальна, емоційна спрямованість особистості шукає й віднаходить природну реалізацію, коли не у практичній сфері, то бодай як супутник життя, творчості» [5, с. 244]. Мабуть, саме ця внутрішня свобода і єднала їх, наснажувала й продовжувала «епістолярний роман» на довгі роки. Очевидна близькість світоглядів і спільність життєвого досвіду дає ефект майже родинного спілкування. Іронічні слова Ю. Шевельова: «А голови кавалерам не крутіть, бо так і собі одного прекрасного дня непомітно закрутите. Чи Ви б раді тому [?]» [Фюрт, 25.6.1946], – вказують, зрештою, на те, що між ним та О. Соловей стосунки були напрочуд довірливими, вона могла йому звіритися у власних почуттях. Сам же Ю. Шевельов подеколи звертається до навчительного тону у своїх листах: «Якщо нема великих причин для нервування, люди нервуються через дрібниці, але нервують однаково, може навіть ще сильніше. Ви це знаєте зрештою з Вашої нудьги, яка, за Вашими словами, Вас жере, але якби вона зникла у Вас, то того дня Ви почували б себе дуже нещасливою. Так уже зроблена людина. Цікава все таки істота. Чи Ви не відчуваєте інтересу до неї, бодай клінічного, якщо не якого-небудь іншого?» [Мюнхен, 24.3.48].

Якщо брати до уваги слова Ю. Шевельова про класифікацію листів «відповідно до величини присутності в них образу автора», його епістолярна спадщина оприявнює образ людини харизматичної, іронічної й мудрої. Водночас, що є важливим, його листи цікаві й виразною особистісною складовою – образом адресатів. Вважаємо, листи Ю. Шевельова до О. Соловей якнайкраще ілюструють його тезу про вписаність образу співрозмовника, причому навіть на текстуальному рівні. Жанрова структура листів Ю. Шевельова до О. Соловей складна й мінлива. Варто відзначити, що базується вона на тій адресатно-рецептивній спрямованості, яка дає

можливість у листах побачити не тільки автора, а й адресата. Науковець постає у листах до різних співрозмовників у різних ролях – вчителя, легітимуючого голосу історії, редактора, друга-іроніста. Останнє чи не найбільше позначається на стилі листів Ю. Шевельова. Іронія постає основоположним тропом, наповнює не тільки сам текст, а й контекст, відкриває нові грані творчості. Його іронізм найкраще розкривається, зрозуміло, у працях, що стосуються літератури, і ще більшою мірою – у приватному листуванні, що є найціннішим свідченням його міжособистісного спілкування.

Література:

1. Гавриленко О. Листування з Ю. В. Шевельовим / О. Гавриленко // Харківський історіографічний збірник. – Харків : НМЦ «СД», 2004. – Вип. 7. – С. 182–190.
2. Життя – не просто існування: Листування Олекси Горбача (1956–1996) / редкол.: А.-Г. Горбач, У. Єдлінська, М. Чікало. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 940 с.
3. Забужко О., Шевельов Ю. «Це все пишеться на езотеричному рівні...». Епістолярій / О. Забужко, Ю. Шевельов // Березіль. – 2008. – № 9 – 10. – С. 62–75.
4. Забужко О., Шевельов Ю. Вибране листування на тлі доби: 1992–2002: з додатками, творами, коментарями, причинками до біографій та іншими документами / О. Забужко, Ю. Шевельов. – К. : Висока Полиця, ВД Факт, 2011. – 504 с.
5. Корогодський Р. Брама світла: Шістдесятники / Р. Корогодський; упоряд. М. Коцюбинська, Н. Кучер, О. Сінченко. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2009. – 656 с.
6. Листи Юрія Шереха до Оксани Лятуринської / вступ О. Соловей // Сучасність. – 1998. – № 10. – С. 117–138; № 12. – С. 153–155.
7. Мазоха Г. Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини ХХ ст. – Рукопис. Дис. ... доктора філологічних наук : спец. : 10.01.01 – українська література/ Г. Мазоха; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2007.
8. Шерех Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах / Ю. Шерех // Шерех Ю. Пороги і заборіжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. У 3-х т. Т. 2. / Ю. Шерех. – Харків, 1998. – С. 14–50.

Елена Денисенко. Адресатно-рецептивная направленность эпистолярного наследия Юрия Шевелева

В статье проанализировано влияние адресатно-рецептивной направленности на стиль переписки Ю. Шевелева с О. Горбачем, И. Муромцевим, О. Забужко, О. Соловей и другими. Анализируемый материал освещает личность Ю. Шевелева и его адресатов, духовную и интеллектуальную близость реципиентов, события в профессиональной и личной жизни, личные качества участников эпистолярного процесса. В статье классифицированы письма в соответствии с количеством присутствия в них

образа автора. Введение в научный оборот указанного материала будет способствовать углублению дальнейших исследований.

Ключевые слова: эпистолярный, адресат, письмо

Olena Denysenko. The addressee-receptive direction of Yuriy Shevelev's epistolary

The article analyzes the impact of the addressee-receptive direction on the style of Yuriy Shevelev's correspondence with O. Horbach, I. Muromtsev, O. Zabuzhko, O. Solovey and others. The analyzed material throws light upon Yuriy Shevelev' and his addressees' personalities, spiritual and intellectual closeness of the recipients, the events from professional and private lives, personal qualities of the participants of epistolary process. The letters have been classified in the article according to the degree of the author's presence in them. Putting this material to the scientific use will deepen the further researches.

Key words: epistolary, addressee, letter.